

فهرست

۱۵	پیشگفتار.....
۱۷	مقدمه.....
۲۷	فصل یکم: «شاهان خودکامه»: حکومت و جامعه در عصر قاجار.....
۲۷	حکومت قاجار.....
۴۶	جامعه‌ی قاجاری.....
۶۲	حکومت و جامعه.....
۶۷	فصل دوم: اصلاح، انقلاب، و جنگ بزرگ.....
۶۷	ریشه‌های انقلاب.....
۷۷	انقلاب فرامی‌رسد.....
۸۳	قانون اساسی.....
۸۹	جنگ داخلی.....
۹۷	تنگناهای نهادین.....
۱۱۱	فصل سوم: سیاست مشت آهنین رضاشاه.....
۱۱۱	کودتا.....
۱۱۶	دولت‌سازی.....
۱۲۵	دگرگونی‌ها.....
۱۵۱	دولت و جامعه.....
۱۶۱	فصل چهارم: ملی‌گرایی در دوران فترت.....
۱۶۱	بازگشت اشراف.....
۱۷۶	جنبش سوسیالیستی (۱۳۲۷-۱۳۲۰).....
۱۸۶	جنبش ملی ۱۳۲۸-۳۲.....
۱۹۳	کودتا (۱۳۳۲).....
۲۰۱	فصل پنجم: انقلاب سفید محمدرضا شاه.....
۲۰۱	فربه شدن دولت (۱۳۳۲-۱۳۵۴).....
۲۱۳	تحولات اجتماعی (۱۳۳۲-۱۳۵۶).....
۲۲۴	تنش‌های اجتماعی.....
۲۲۹	تنش‌های سیاسی.....
۲۳۸	حکومت تک حزبی.....

۲۴۵	..... فصل ششم: جمهوری اسلامی
۲۴۵	..... انقلاب اسلامی (۱۳۵۶-۵۷)
۲۵۵	..... قانون اساسی اسلامی (۱۳۵۸)
۲۶۵	..... سال‌های تحکیم نظام (۱۳۵۹-۶۸)
۲۸۲	..... ترمیدور یا پس‌گرفتن قدرت از تندروان (۱۳۶۸-۱۳۸۴)
۲۹۹	..... ایران امروز
۳۰۳	..... یادداشت‌ها
۳۲۳	..... کتاب‌شناسی
۳۲۷	..... نمایه

۷۷	.....
۷۷	.....
۷۹	.....
۷۹	.....
۷۹	.....
۷۷	.....
۷۸	.....
۷۸	.....
۷۶	.....
۱۱۱	.....
۱۱۱	.....
۹۱۱	.....
۵۲۱	.....
۱۵۱	.....
۱۹۱	.....
۱۹۱	.....
۹۷۱	..... (۷۷۶/ - ۰۲۲/)
۹۸۱	..... ۸۷۷/ - ۲۲/
۷۶۱	..... (۲۲۶/)
۱-۲	.....
۱-۶	..... (۲۷۷/ - ۲۵۷/)
۶۱۶	..... (۲۷۷/ - ۲۵۷/)
۶۲۲	.....
۶۲۲	.....
۸۲۲	.....

پیشگفتار

ما گذشته را فقط از دریچه‌ی زمان حال می‌بینیم و درک می‌کنیم.
ای. اچ. کار

این کتاب در درجه‌ی نخست برای خوانندگان غیرمتخصص حیرت‌زده از خشم و هیاهوی ایران مدرن نوشته شده است. کتاب می‌کوشد توضیح دهد چرا ایران اغلب در اخبار رسانه‌ها حضور دارد؛ چرا این کشور اغلب انگاره‌ی آلیس در سرزمین عجایب را تداعی می‌کند؛ چرا دو انقلاب بزرگ را - یکی از آنها در همین زمان خود ما - طی یک قرن تجربه کرده است؛ و مهم‌تر از همه، چرا اکنون یک جمهوری اسلامی است. کتاب به این قول ای. اچ. کار متعهد است که تاریخ‌نگاران به‌ناگزیر گذشته را از دریچه‌ی زمان خود می‌بینند. بدین ترتیب می‌توانیم نشان دهیم که گذشته چرا و چگونه به اکنون انجامیده است. این بحث ممکن است بادشواری آشکاری روبه‌رو شود - چنان که خود ای. اچ. کار این امر را تأیید می‌کرد. اگر زمانی که این کتاب منتشر می‌شود رژیم و کل دستگاه حکومتی آن به دلیل یک حمله‌ی گسترده‌ی خارجی از بین برود، آنگاه باید گفت کل خط سیر این کتاب به خطا طرح‌ریزی شده است. با این همه، من این خطر احتمالی را می‌پذیرم و بر سر این پیش‌فرض کار می‌کنم که اگر یک گوریل ده تنی خود را به میان معرکه نیندازد، جمهوری اسلامی تا آینده‌ای قابل پیش‌بینی به حیات خود ادامه خواهد داد. البته، در بلندمدت همه‌ی حکومت‌ها زوال می‌یابند. دورانی را که من بررسی می‌کنم قرن بیستم طولانی ایران است، که از نخستین بارقه‌های انقلاب مشروطه در دهه‌ی ۱۸۹۰ (دهه‌ی ۱۲۷۰

خورشیدی) آغاز می‌شود و با تحکیم جمهوری اسلامی در اوایل دهه‌ی نخست ۲۰۰۰ (اوایل دهه‌ی ۱۳۸۰ خورشیدی) پایان می‌یابد.

از آنجا که این کتاب عمدتاً یک اثر پژوهشی و ویژه‌ی تاریخنگاری حرفه‌ای نیست، استفاده از کتاب‌های سنگین دانشگاهی را کنار گذاشتم، برای نقل گفتاوردهای مستقیم کمتر از پی‌نویس، جملات بحث‌انگیز جانبدارانه، یا توضیحات بیشتر درباره‌ی نکات مورد نیاز استفاده کرده‌ام. برای آن گروه از خوانندگان علاقه‌مند به موضوعات مشخص، فهرستی از کتاب‌های مهم‌تر، جدیدتر و مناسب‌تر - عمدتاً به زبان انگلیسی - را در پایان کتاب آورده‌ام.

در پایان مایلم از کالج باروخ، به‌ویژه بخش تاریخ آن، سپاسگزاری کنم که فرصت نوشتن این کتاب را برایم فراهم کرد. همچنین می‌خواهم از ماریگولد آکلند برای دعوت من به قبول این کار و راهنمایی در امر آماده کردن دستنویس در همه‌ی مراحل کار، از آغاز تا انتشار، سپاسگزاری کنم. از امی هکت برای ویراستاری کتاب، و هلن واتر هاوس نیز برای کمک به مراحل انتشار تشکر می‌کنم. و البته مسئولیت دیدگاه‌ها و خطاهای صورت گرفته در کتاب کاملاً بر عهده‌ی این نگارنده است.

مقدمه

گذشته همچون کشوری بیگانه است.
دیوید لوونثال

ایران با خیش چوبی و گاوآهن وارد قرن بیستم شد و با صنعت نورد فولاد، یکی از بالاترین نرخ‌های تصادفات رانندگی در جهان و، در عین بهت و ناباوری خیلی‌ها، یک برنامه‌ی هسته‌ای، آن را پشت سر نهاد. این کتاب روایتگر دگرگونی‌های چشمگیری است که در ایران قرن بیستم رخ داده است. از آنجا که محرک عمده‌ی این دگرگونی حکومت مرکزی بوده است، کانون توجه کتاب حکومت، چگونگی ایجاد و گسترش آن، و چگونگی تأثیرگذاری ژرف این گسترش نه تنها بر شرایط سیاسی جامعه و اقتصاد، که بر محیط زیست و فرهنگ و مهم‌تر از همه بر جامعه به‌طور عام است. برخی از این تأثیرات خواسته و دیگر موارد، به‌ویژه جنبش‌های اعتراضی و انقلاب‌های سیاسی، ناخواسته بوده‌اند. برای کسانی که بر این باورند که حکومت خود بخشی از مسئله و نه راه‌حل تنگنای معاصر است، این کتاب ممکن است تا حدی جالب و حتی غافلگیرکننده باشد. اما از آنجا که این کتاب درباره‌ی دگرگونی‌های عمده است و مبتکر این دگرگونی‌ها در ایران همواره حکومت مرکزی بوده است، کانون توجه ما این دومی خواهد بود، که امیدوارم بدون افتادن در دام‌چاله‌ی هگلی - رانکه‌ای^۱ دولت‌ستایی باشد.

جغرافیا و هویت ایران در سرتاسر این تغییرات به‌گونه‌ای چشمگیر

* منسوب به لئوپولد فون رانکه (۱۷۹۵-۱۸۸۶) تاریخ‌نگار آلمانی و پدر علم تاریخ.